

بی‌سازمانی اجتماعی و آسیب‌های پنهان شهری (مطالعه موردی: محله هرندي)

مطالعات جامعه‌شناختی

(علمی - پژوهشی)

دوره ۲۳، شماره یک: ۹۱-۱۲۱

شاپا ۲۸۰۹-۱۰۱۰

نمایه در ISC

ستار پروین^۱

عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

علی اصغر درویشی فرد

کارشناس ارشد مددکاری اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی

قباد کاظمی

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه

پذیرش ۹۵/۴/۱۲

دریافت ۹۴/۱۰/۱۶

چکیده

بی‌سازمانی اجتماعی حاکم بر محله هرندي زمینه را برای شکل‌گیری انواع آسیب‌ها و مسائل اجتماعی فراهم کرده است. مطالعه حاضر به بررسی بی‌سازمانی اجتماعی در محله هرندي (دروازه غار) در شهر تهران و یکی از آسیب‌های اجتماعی پنهان در آن (قماربازی) می‌پردازد. داده‌های این تحقیق از طریق روش تحقیق کیفی و با استفاده از تکنیک‌های مصاحبه و مشاهده گردآوری شده است. حجم نمونه ۳۵ نفر و تعداد این حجم، با رسیدن به اشباع نظری پایان یافت. نتایج نشان می‌دهد که قماربازان اکثراً مرد هستند و قماربازی در سر چهارراه‌ها و داخل کوچه‌های محله و همچنین در داخل خانه‌ها به صورت سازمان‌یافته انجام می‌شود. می‌توان قماربازان را به چهار دسته، قمارباز محلی (ساکن در محل)، قمارباز گذری، قمارباز بی‌خانمان و قمارباز حرفه‌ای تقسیم‌بندی کرد. در نهایت نتایج تحقیق نشان می‌دهد که قماربازی با انواع آسیب‌های اجتماعی دیگر مانند اعتیاد، سرقت، اختلافات خانوادگی و... ارتباط دارد. مسئله قمار و قماربازی از جمله آسیب‌های اجتماعی است که با ساختار محله بی‌سازمان محله هرندي در ارتباط است. بنابراین بی‌سازمانی اجتماعی محله، زمینه‌ساز این آسیب پنهان شهری است.

کلمات کلیدی: بی‌سازمانی اجتماعی، محله هرندي، آسیب‌های پنهان شهری، قماربازی

^۱ پست الکترونیکی نویسنده مسئول: starparvin@yahoo.com

بیان مسئله

در چند دهه گذشته تهران با رشد شهرنشینی زیادی مواجه بوده است و جذابیت‌های آن به عنوان مقصد از یک سو و دافع‌های مبدأ از سوی دیگر موجب مهاجرت جمعیت‌های بزرگ ناهمگون از استان‌های مختلف کشور به این شهر شده است که چه بسا امروزه نیز تداوم دارد به‌طوری‌که می‌توان به صورت تخمینی بر آورد کرد که حدود یک سوم جمعیت کشور در تهران و شهرها و شهرک‌های اطراف آن سکونت دارند. مهاجرت‌های خارج از برنامه و غیراصولی، بسیاری از شهرهای جهان- عمدتاً در کشورهای در حال توسعه- را با چالش‌های بسیار مواجه کرده است به‌طوری‌که امروزه بسیاری از این شهرها با شهرنشینی مضاعف و مسایل ناشی از آن دست‌وپنجه نرم می‌کنند. به گونه‌ای که امکانات شهری پاسخگوی نیازهای شهرنشینان نیست و معمولاً مسایل شهری از مدیریت پیشی می‌گیرد.

مهاجرت فی نفسه دارای آثار منفی نیست و چه بسا دارای پیامدهای مثبت نیز باشد. ولی با این حال مهاجرت‌هایی که در چند دهه گذشته به تهران صورت گرفته این شهر را با چالش‌های گوناگونی مواجه کرده است که از آن جمله می‌توان به مسایل و آسیب‌های مختلف مانند انواع جرایم و خشونت‌های شهری، مسایل زیست محیطی، مسئله مسکن، مسئله زیرساخت‌های شهری، حمل‌ونقل و... اشاره کرد. علاوه‌براین موارد، مهاجرت می‌تواند با شکل‌گیری کانون‌های جرم‌خیز در برخی از محلات شهری، به مسایل و آسیب‌های شهری دامن بزند.

محله هرنندی یا دروازه غار سابق یکی از محله‌هایی در جنوب شهر تهران است که علی‌رغم پیشینه تاریخی و حتی اقتصادی طولانی، امروزه به یکی از محلات پرمسئله و پرآسیب شهر تهران تبدیل شده است (نک. پروین و دیگران ۱۳۹۲). به گونه‌ای که از آن می‌توان به عنوان یک محله رهاشده یا فراپاشیده (رضایی‌راد، ۱۳۹۰) اشاره کرد. با وجود مداخلات مقطعی و سطحی که در سطح محله هرنندی - عمدتاً در سطح فیزیکی و نه اجتماعی - انجام شده است همچنان در این محله آسیب‌های اجتماعی آشکار و پنهان رخ می‌دهد. وجود بافت فرسوده و قدیمی، انواع خانواده‌های نابسامان، درگیری و نزاع، کودکان کار و خیابانی، اعتیاد و فروش مواد مخدر، فحشا و هم‌باشی، مهاجرت افراد فقیر و آسیب‌دیده و... همه نشان از وضعیت نابسامان و رهاشده این محله شهری دارد.

به شکل نظری می‌توان گفت که ساختار بی‌سازمان این محله خود، زمینه‌ساز بروز انواع آسیب‌های اجتماعی است. محله‌هایی که وضعیت بی‌سازمانی اجتماعی دارند عمدتاً دارای سه ویژگی هستند: جمعیت ناهمگون، تحرک جمعیت بالا و تعلق اکثر ساکنان آن‌ها به پایگاه اقتصادی-اجتماعی پایین. این شرایط مانع شکل‌گیری هنجارهای تأثیرگذار بر افراد می‌شود که نتیجه آن شکستن هنجارها و قواعد اجتماعی و بروز انواع آسیب‌های اجتماعی در سطح درون محله و حتی فراتر از آن است.

در محله هرندي آسیب‌های اجتماعی آشکار و پنهان وجود دارد. یکی از این آسیب‌ها که بیشتر پنهان است، قماربازی است. قماربازی را می‌توان از چند بعد مورد توجه قرار داد، از یک طرف می‌توان به عنوان یک آسیب اجتماعی به آن نگاه کرد که می‌تواند زمینه‌ساز سایر آسیب‌های اجتماعی باشد^۱، از سوی دیگر قماربازی، یک نوع اقتصادی غیررسمی شهری غیرقانونی است که مبالغ اقتصادی کلانی در آن ردوبدل می‌شود و در بعد سوم، برخی از صاحب نظران آن را با موضوع مصرف و حتی گردشگری در شهر مورد توجه قرار داده‌اند. جورج ریتزر قمارخانه‌ها را به عنوان شیوه جدیدی از مصرف در نظر می‌گیرد. به زعم مایلز و مایلز، قمارخانه در واقع مظهر ایدئولوژی مصرف است. در استراحتگاه بسیاری از قمارخانه‌ها، هیچ گزینه دیگری جز مصرف وجود ندارد (مایلز و مایلز، ۱۳۹۲: ۲۰۹). مایلز و مایلز در مورد رابطه بین شهر مصرفی و قماربازی معتقدند که:

قماربازی تصویری از دنیای شهر به دست می‌دهد که افراد را در کنه آن قرار می‌دهد و مصرف کننده را متقاعد می‌کند که خود را قادر مطلق بدانند... مصرف‌گرایی در واقع واقعیت‌های نه چندان خوشایندی مثل پایین بودن دست‌مزدها، اعتیاد و طرد اجتماعی را مخفی می‌کند. در حقیقت مصرف کننده تحت کنترل شهر مصرفی است. از این منظر شهر قماربازها خیالی و مملو از توهم است (همان: ۲۱۷)

با این حال، آنچه که در این مقاله بدان پرداخته خواهد شد، جنبه آسیب‌شناسی قماربازی است. بدین معنا که با آن‌که قماربازی به عنوان یک آسیب اجتماعی مطرح است ولی خود می‌تواند بستر ساز بسیاری دیگر از انحرافات و آسیب‌های اجتماعی باشد. تلاش می‌شود تا ضمن بررسی نظری بی‌سازمانی اجتماعی در محله هرندي و آسیب‌خیزی آن، به بررسی پدیده

۱ در این مقاله به بررسی این بعد از قمار بازی پرداخته می‌شود

قماربازی در این محله شهری پرداخته شود. لذا سؤال تحقیق این است که (۱) ویژگی‌های عمومی قماربازان کدامند؟ (۲) چه تیپولوژی و سنخ‌شناسی می‌توان از قماربازان ارائه کرد؟ (۳) قماربازی بستر ساز کدامیک از آسیب‌های اجتماعی در محله هرنندی است؟ (۴) در نهایت، دلایل پرداختن به قماربازی کدامند؟

پیشینه تحقیق

قمار دربرگیرنده به‌خطرانداختن یک چیز با ارزش (معمولاً پول) در فعالیت یا رویدادی است که عاقبت آن معلوم نیست. این ریسک با این امید پذیرفته می‌شود تا بلافاصله با پاداشی همراه باشد (فونگ و روزنتال، ۲۰۱۰). قماربازی یک فعالیت انسانی قدیمی است که در بیشتر فرهنگ‌ها و بخش‌های جهان از گذشته تا کنون دیده شده است. مطالعات نشان می‌دهند که در برخی کشورها مانند کانادا و استرالیا حدود ۷۰ تا ۹۰ درصد افراد بزرگسال در طول زندگی خود تجربه قمار داشته‌اند (بنسیمون و دیگران، ۲۰۱۴ به نقل از لادوسر). با وجود آن‌که بسیاری از افراد به قمار به شکل تفریح می‌نگرند اما برخی الگویی از قمار ارائه می‌دهند که با فقدان کنترل، مسابقه، باختن، دروغ و فعالیت‌های مجرمانه همراه است که از آن می‌توان با عنوان قمار آسیب‌شناسانه^۱ - یا اعتیاد به قمار - و یا مسئله قمار^۲ یاد کرد (همان). قماربازی نوع اول عمدتاً با افسردگی توأم است (بکونا و دیگران، ۱۹۹۶) و می‌توان آن را به عنوان رفتاری ناهنجار، تکراری و مداوم در نظر گرفت که با ناتوانی فرد در کنترل رفتار قماربازانه همراه است و پیامدهای زیان‌آور روانی و اجتماعی در سطوح فردی، خانوادگی، مالی، قانونی و شغلی به دنبال دارد. بر این اساس قماربازان نوع دوم را می‌توان به سه دسته تقسیم‌بندی کرد که عبارت‌اند از: قماربازی که از نظر رفتاری شرطی شده است^۳، قماربازی که از نظر عاطفی آسیب‌پذیر است^۴ و قماربازی که ضداجتماعی و تکانشی است^۵ (بلاژژنسکی و نور، ۲۰۰۲).

براساس نظر ریت (Reith) میدان قماربازی با جدا شدن از زندگی روزمره متمایز می‌شود (ریت، ۲۰۰۲). مطالعه بنسیمون (Bensimon) و دیگران نشان می‌دهد که قماربازی در روابط خانوادگی اثر منفی می‌گذارد (بنسیمون و دیگران، ۲۰۱۳). نتایج مطالعه شافر و دیگران به بررسی

1 Pathological gambling

2 Problem gambling

3 Behaviourally conditioned problem gamblers

4 Emotionally vulnerable problem gamblers

5 Antisocial, impulsivist problem gamblers

شیوع رفتارهای پرخطر در بین مراکز قماربازی می‌پردازد و نشان می‌دهد که مصرف مواد مخدر و الکل و همچنین افسردگی در بین قماربازان شیوع دارد (شافر و دیگران، ۱۹۹۹)، به‌علاوه، گریفیت و ساترلند نشان می‌دهند که نوجوانان قمارباز بین سنین ۱۱ تا ۱۶ سال گرایش بیشتری به الکل، سیگار و مواد مخدر نسبت به افراد غیرقمارباز در همین سنین دارند (گریفیت و ساترلند، ۱۹۹۸). مطالعات متعدد به بررسی دلایل گرایش افراد به قماربازی پرداخته‌اند که از آن جمله می‌توان به مواردی مانند نشان دادن ثروت شخصی، به‌دست‌آوردن تایید و پذیرش اجتماعی، سرکشی^۱، تسکین حوادث و عواطف دردناک و منفی - مانند عصبانیت، افسردگی، محرومیت و اضطراب - امید به برنده‌شدن، هیجان‌طلبی، گذران وقت و سرگرمی اشاره کرد (اوی و ریلو، ۲۰۱۰). پژوهش کالان و دیگران نشان می‌دهد که احساس محرومیت نسبی در قماربازی تأثیرگذار است (کالان و دیگران، ۲۰۰۸).

شوق به قمار موجب ارتکاب به جرایم سرقت، خیانت در امانت، اختلاس و ضرب‌وجرح و قتل است (کی‌نیا، ۱۳۸۸: ۱۱۲۰). جیب‌بری نود درصد، فساد اخلاقی ده درصد، ضرب‌وجرح چهل درصد، جرایم جنسی پانزده درصد، طلاق سی درصد و خودکشی پنج درصد معلول قمار است (طاهری، ۱۳۷۵: ۳۸۴). با این حال موضوع قمار بیشتر از منظر حقوقی در مطالعات داخلی مورد مطالعه قرار گرفته و در مطالعات حوزه علوم اجتماعی کمتر مورد توجه محققان بوده است. لذا در این مقاله تلاش می‌شود از منظر اجتماعی به موضوع قماربازی در محله هرندي پرداخته شود.

ادبیات نظری تحقیق

نگاه نظری تحقیق این است که بی‌سازمانی در سطح محله موجد انواع آسیب‌های اجتماعی است. ریشه‌های تاریخی رویکرد بی‌سازمانی اجتماعی در مطالعات جغرافیایی در ابتدای قرن هجدهم قرار دارد (والکر، ۱۹۹۴) و توسط مکتب شیکاگو وارد مطالعات شهری شد. این مفهوم توسط نظریه‌پردازان متعدد این مکتب، از جمله شاو و مک کی، تامس و زنانیکی و... در تبیین چرایی وجود عنصر جرم و انحرافات شهری در محلات شهری به کار رفت. پیش‌فرض این رویکرد نظری این است که ساختار بی‌سازمان یک محله شهری می‌تواند تبیین‌کننده وجود جرم در این محلات باشد. اساساً بی‌سازمانی اجتماعی به دلیل تغییرات اساسی ایجاد می‌شود و در

1 Rebellling

نتیجه این تغییرات، شیرازه هنجارهای اجتماعی از هم می‌پاشد و این هنجارها توان تنظیم رفتارهای اجتماعی را از دست می‌دهند (پروین، ۱۳۹۱). پارک به عنوان بنیان‌گذار مکتب شیکاگو با تاکید بر رابطه بین مهاجرت و بی‌سازمانی اجتماعی، جهان اجتماعی را به عنوان ترکیبی از گروه‌ها و افراد در حال رقابت در وضعیت دائمی از سازگاری جدید و تعادل بی‌ثبات می‌بیند. به زعم وی، مهاجرت و تحرکات جمعیت، نظم اجتماعی را برهم می‌زند. زوال پیوندهای محلی و توانایی ضعیف گروه‌های اولیه مانند خانواده و محله برای اعمال مکانیسم‌های غیررسمی کنترل اجتماعی در محیط شهری، از عوامل مستقیم جرم، بزهکاری جوانان و فساد هستند (کاوز، ۲۰۰۵: ۵۰۴).

تامس و زنانیکی با مطالعه مهاجران لهستانی به موضوع رابطه بی‌سازمانی اجتماعی، مهاجرت و جرم می‌پردازند و نشان می‌دهند که در مرحله اول مهاجرت، افراد نسل اول با ازدست دادن ریشه اخلاقی و تکیه‌گاه‌های اجتماعی خود به شدت ضربه خورده و دچار بی‌ثباتی شده و به انحراف روی می‌آورند و سرانجام در فقر فرو می‌روند، در حالی که افراد نسل دوم با از میان رفتن اثرات بی‌ثباتی اخلاقی وارد عمل می‌شوند و گروه‌های جوان، خرده فرهنگ‌های جوان را تشکیل می‌دهند (فکوهی، ۱۳۸۷: ۱۸۲).

ارنست برگس^۱ با طرح نظریه دواير متحدالمرکز، به ناحیه گذار یا انتقالی به عنوان یک فضای بی‌سازمان می‌پردازد. وی شهر شیکاگو را به شکل دایره‌هایی می‌بیند که یکی پس از دیگری رشد کرده و توسعه می‌یابند. ناحیه گذار ناحیه‌ای است که پس از منطقه مرکز شهر شکل گرفته و دارای وضعیت بی‌سازمانی اجتماعی است که این وضعیت زمینه‌ساز و تبیین‌گر جرم و جنایت در ناحیه گذار یا انتقالی است. در نظریه برگس اساس شکل‌گیری شهر منطقه تجاری مرکزی^۲ (CBD) است که سایر حلقه‌ها به نوعی حاشیه^۳ نقطه مرکزی هستند. منطقه مرکزی با رشد شهر به مکانی با بالاترین قیمت‌های زمین مبتنی بر رقابت تبدیل می‌شود، در حالی که منطقه حاشیه‌ای شامل چهار منطقه شهری می‌شود: منطقه گذار^۴، منطقه منازل کارگران^۵، منطقه سکونتی^۶ و منطقه تردد و مسافرت^۷.

1 Ernest.W.Burgess

2 Central business district

3 Surrounding

4 In transition

5 Workingmen

6 Residential

7Commuter

شاو و مکی مانند پارک و برگس به این موضوع پرداختند که چگونه ویژگی‌های ساختاری محله بر وقوع بزهکاری در میان قلمروهای محله‌ای اثر می‌گذارد، آن‌ها به طور خاص بر اثرات چهار وضعیت ساختاری در میزان‌های بزهکاری توجه نشان دادند: پایگاه اقتصادی-اجتماعی پایین، عدم تجانس قومیتی، تحرک سکونتی و ازم‌گسیختگی خانوادگی. وجود این ویژگی‌ها نشانگر بی‌سازمانی اجتماعی است. شاو و مکی مانند توماس و زنانیکی معتقدند که بی‌سازمانی اجتماعی توانایی محلات شهری را برای تنظیم خودش از طریق کنترل‌های اجتماعی غیررسمی کاهش می‌دهد، آن‌ها در مطالعه خود به متغیرهای دیگری مانند ترک تحصیل، میزان مجرمان جوان، میزان مرگ و میر نوزادان، میزان بیماری سل و میزان اختلالات روانی اشاره می‌کنند (رینبرگر، ۲۰۰۳: ۹-۸). علاوه بر این، به نظر شاو و مکی محله‌ها با ویژگی بی‌سازمانی و دارای میزان بالای کجروی، ویژگی‌های دیگری نیز دارند از جمله: رشد بالای جمعیت، درصد بالای خانواده‌های نیازمند ترمیم^۱، میزان پایین مالکیت خانه، میزان پایین اجاره‌بها و پرسه‌زنی^۲. از نظر شاو و مکی بزهکاری با ساختار فیزیکی و سازمان اجتماعی شهر دارای رابطه است (کلوارد و اوهلین، ۱۹۶۰: ۲۸۵). به طور کلی در شکل کلاسیک از این مفهوم، شرایط بوم‌شناختی، شبکه‌های تعاملی را که ظرفیت تنظیم‌کنندگی محله را حفظ می‌کند، تخریب می‌کند که این حالی افزایش انحرافات اجتماعی را به دنبال دارد (گراتد، ۲۰۰۹).

ردنی استارک^۳ پنج ویژگی ساختاری را مطرح می‌کند که وی براساس آن، ایده بی‌سازمانی اجتماعی را خلاصه می‌کند: (۱) تراکم (افراد زیاد در یک ناحیه کوچک) (۲) فقر (۳) استفاده چندگانه^۴ (ترکیبی از سکونت، صنعت و خرده‌فروشی^۵) (۴) تحرک (افراد در حال حرکت به داخل و خارج محله) (۵) خرابی^۶ (خرابی فیزیکی ساختمان‌ها). مانند جامعه‌شناسان اولیه شیکاگو، استارک معتقد است که ابعاد اساسی بی‌سازمانی اجتماعی، الگوهای سنتی زندگی اجتماعی را در هم می‌شکند. وی این شکست را به عنوان افول در نظم اخلاقی محله می‌بیند (بورفیند و بارتوچ، ۲۰۰۶: ۴۷۳).

1 On relief

2 Truancy

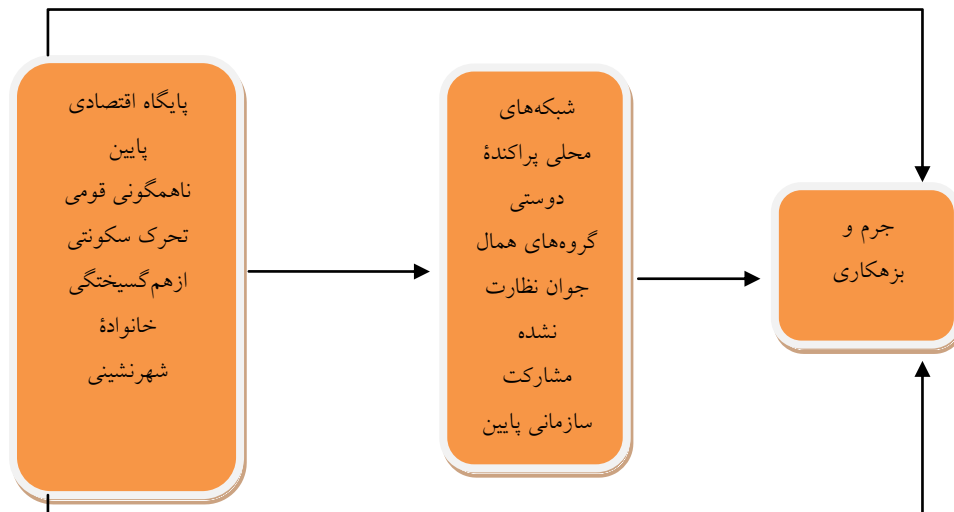
3 Redney Stark

4 Mixed

5 Retail

6 Dilapidation

مدل (۱) مدل سامپسون و گروز از بی‌سازمانی اجتماعی

(بورفیند و بارتوچ، ۲۰۰۶: ۴۸۱)

سامپسون^۱ و گروزیک مدل علی از بی‌سازمانی را ارائه داده‌اند که در آن، ساختار محله (پایگاه اقتصادی، همگونی قومی، تحرک سکونتی، ازهم‌گیختگی خانواده و شهرنشینی) در سازمان اجتماعی (شبکه‌های دوستی، نظارت بر گروه‌های همالان جوان و مشارکت در سازمان‌های محلی) تأثیر دارد، از نظر آن‌ها سازمان‌های اجتماعی سطح جرم و بزهکاری را تعیین می‌کنند. از نظر سامپسون فقر، ازهم‌گیختگی خانواده و بی‌ثباتی مکانی از جمله ویژگی‌های ساختاری هستند که مانع روابط میان همسایه‌ها می‌شوند و درگیری آن‌ها را در سازمان‌های محلی کاهش می‌دهند، به خاطر سرمایه اجتماعی پایین، این محلات قادر به اعمال کنترل‌های جمعی مؤثر در نواحی عمومی مانند خیابان‌ها و پارک‌ها نیستند (همان: ۴۸۲). سامپسون و همکاران مفهوم کارآمدی جمعی^۲ را در تکمیل نظریه بی‌سازمانی اجتماعی ارائه کرده‌اند (ویتو و دیگران، ۲۰۰۷: ۱۴۹). در نهایت می‌توان گفت که بی‌سازمانی اجتماعی به معنای شرایطی است که بر توانایی یک محله در شناخت ارزش‌های ساکنان و یا حل مسایل عمومی آن‌ها اثر می‌کند (گراتد ۲۰۰۹).

1 Sampson

2 Collective- efficacy

رویکرد نظری تحقیق این است که محله هرندي با وضعیت بی‌سازمانی اجتماعی مواجه است که این وضعیت می‌تواند در تبیین و بررسی چرایی وجود انواع انحرافات اجتماعی از جمله قماربازی مورد استفاده قرار گیرد. از جمله نشانگرهای این وضعیت می‌توان به مواردی مانند تراکم و تحرک بالای جمعیت، فقر، پایگاه اقتصادی و اجتماعی، ناهمگونی ساکنان محله، فرسودگی ساختمان‌ها، ازهم‌گسیختگی خانواده‌ها و وجود انواع انحرافات اجتماعی اشاره کرد (نک. بختیاری و دیگران، ۱۳۹۲، همچنین احمدی و عربی، ۱۳۹۲).

روش تحقیق

روش تحقیق این مطالعه، از نوع روش کیفی است که اطلاعات لازم از طریق مشاهده و مصاحبه با قماربازان محله هرندي جمع‌آوری شده است. در تحلیل داده‌ها از روش تحلیل تماتیک استفاده شده است و بر اساس شیوه ولکات انجام می‌شود. ولکات (۲۰۰۸) طرح تماتیک ساده‌ای ارائه داده است. وی فرایند تحلیل داده‌ها را شامل سه مرحله عمومی توصیف، تحلیل و تفسیر در نظر می‌گیرد.

جامعه آماری، حجم و شیوه نمونه‌گیری

جامعه آماری همه قماربازانی هستند که بر سر چهارراه‌ها، داخل کوچه‌ها و خانه‌های قمار به قمار می‌پردازند. با توجه به آنکه معمولاً در روش تحقیق کیفی مبنای حجم نمونه اشباع نظری است، در این تحقیق هنگامی که داده‌های به‌دست آمده از مصاحبه‌ها به اشباع نظری رسید، حجم نمونه پایان یافت. حجم نمونه ۳۵ نفر از قماربازان محله هرندي است. شیوه نمونه‌گیری براساس نمونه‌گیری هدفمند و در دسترس بوده است.

یافته‌های تحقیق

محله هرندي در منطقه ۱۲ شهرداری تهران، ناحیه ۴ قرار دارد. این منطقه که یکی از قدیمی‌ترین مناطق شهر تهران محسوب می‌شود، در مرکز شهر قرار گرفته است. این منطقه از جنوب به خیابان شوش، از شمال به خیابان انقلاب، از شرق به خیابان ۱۷ شهریور و از غرب به خیابان وحدت اسلامی و حافظ محدود می‌شود. در واقع در قلب تهران واقع شده است. این منطقه با ۱۶۰۰ هکتار وسعت (۲/۳ درصد محدوده تهران) و ۲۷۰/۰۰۰ نفر جمعیت (۳/۷ درصد جمعیت

کلانشهر) بیش از سه چهارم ناصری (مرکز تاریخی تهران) را در بر می‌گیرد (مهندسان مشاور باوند، ۱۳۸۵).

از سوی دیگر بیش از ۲۷٪ سطح منطقه بیش از ۴۰۰ سال و ۷۳٪ از بافت بیش از ۲۰۰ سال قدمت دارد (همان). همین ارقام باعث شده است تا بیش از یک سوم از سطح منطقه فرسوده محسوب شود و آنطور که در ادامه توضیح داده خواهد شد، به عنوان یکی از عوامل مهم شکل‌گیری آسیب‌ها و جرایم اجتماعی و در نتیجه شکل‌گیری فضاهای بی‌دفاع شهری شناسایی شده است. به عبارت دیگر داده‌ها نشان می‌دهند که مرکز تاریخی شهر تهران در معرض زوال و مخروبه‌گی روزافزون است. این مدعا به این دلیل مطرح می‌شود که فاصله وضع موجود تا رسیدن به وضع مطلوب، بسیار زیاد برآورد شده است. برخی، این وضعیت را پیامد رویکرد مدرنیستی به شهر دانسته‌اند که همراه با توسعه امکانات و جابه‌جایی به حومه‌های شهری از طریق مهاجرت‌های ساکنان قدیمی به سایر مناطق شهر تهران بروز یافته است و به متروک گذاشتن مراکز قدیمی شهرها دامن زده است (رضایی‌راد، ۱۳۹۰).

این شکل از رهاسازی فضای شهری در این منطقه، به وضوح در پهنه‌بندی‌ها و امکانات شهری این مناطق نمایان است. به عبارت دیگر، عدم توجه به کالبد فضای شهری در این منطقه خود را در نابرابری‌های فضایی آشکار ساخته است. برای نمونه رشد جمعیت این منطقه از سال ۱۳۵۹ تا سال ۱۳۷۵ با متوسط ضریب رشد منفی ۲/۵ درصد در سال، کاهش یافته است و از سال ۱۳۷۵ به بعد با متوسط رشد ۲/۸ درصد در سال، افزایش داشته است (مهندسان مشاور باوند، ۱۳۸۵). این کاهش و افزایش جمعیت منطق خاصی دارد. به واقع پس از ویرانی فضای شهری در طول سه دهه اول، ساکنان اصلی این مناطق از محل سکونت خود کوچ کردند و عموماً در مناطق مرفه‌تر شهر تهران ساکن شدند و پس از آن، عمدتاً فقیرنشینان و جمعیت‌های مهاجر و افراد بی‌بضاعت و یا گروه‌های بزه‌کار و خلاف‌کار، جایگزین آن شدند. قیمت بسیار نازل ملک و املاک و اجاره‌های پایین آن نسبت به سایر مناطق هم‌جوار، جاذبه اصلی مهاجرت این گروه‌ها بوده است (پروین و دیگران، ۱۳۹۲). بازارهای بزرگی در این منطقه وجود دارد که سهم بسیار بزرگ و قابل ملاحظه‌ای در معاملات شهر تهران و حتی کل کشور دارند. اما عمده این درآمدها از منطقه خارج شده و در خود منطقه سرمایه‌گذاری نمی‌شود. دلیل این امر، می‌تواند خروج ساکنان و بومیان این منطقه از محل سکونت خود و مهاجرت به سایر مناطق

باشد. به همین دلیل، افراد بازاری و متمکن نیز تعلق چندانی به این منطقه احساس نمی‌کنند. نکته بسیار قابل توجه در مورد این منطقه این است که چنین وضعیتی باعث خروج و یا به تعبیر بهتر، فرار فعالیت‌های اداری در یک دهه گذشته از این منطقه شده است به طوری که بسیاری از مراکز اداری و ستادی بخش دولتی به خارج از این منطقه نقل مکان کرده‌اند. به عبارت دیگر، مراکز دولتی در عوض مقاومت در برابر آسیب‌های منطقه و بهبود وضع موجود، باعث وخیم‌تر شدن وضعیت اجتماعی آن شده‌اند. خروج اغنیا و ادارات دولتی از این مناطق از دهه پیش آغاز شده است (همان). به علاوه نتایج مطالعات نشان می‌دهد که محله هرندی امروزه با انواع آسیب‌های اجتماعی مانند اعتیاد، سرقت، ناامنی، هم‌باشی، کودکان خیابانی و کار، خودکشی و... (نک. به پروین و دیگران، ۱۳۹۲).

پس از ذکر ویژگی‌های عمومی محله هرندی به بررسی یکی از آسیب‌های اجتماعی پنهان این محله یعنی قماربازی می‌پردازیم:

- ویژگی‌های عمومی قماربازان:

قمارباز به طور کلی توصیف فردی است سرگردان و پراضطراب که در جستجوی به دست آوردن پول و دستیابی به آرزوهای خود هر روز روانه سر چهارراه‌ها، داخل کوچه‌ها و یا خانه‌های قمار می‌شود. قمار در محله هرندی، جز در موارد بسیار اندک، که زنان نیز به آن می‌پردازند، توسط مردان انجام می‌شود. در بین قماربازها، هم افراد مجرد و هم متأهل وجود دارد، تعداد قابل توجهی از آن‌ها نیز خود به دلیل قمار و پیامدهای ناشی از آن از همسر خود جدا شده‌اند. یکی از قماربازها درباره وضع زندگی خود می‌گوید:

«هشت ساله که از خانواده‌ام جدا شدم، با زن و بچه‌ام هیچ ارتباطی ندارم، البته دورادور جویای حالشون هستم ولی از نزدیک نه. قمار همه چی آدم رو ازش می‌گیره، خانواده، کار، فامیل، آینده و... دیگه هیچی واست نمی‌مونه. اینقد پول و سرمایه رو واسه قمار باختم که نبودنم بیشتر به سود خانواده بود و با این شرایط منم آنقدر خسته شدم که منزلم رو ترک کردم و الانم هرروز اینجام...».

بخشی از آن‌ها تنها شغلشان قماربازی است و مخارج زندگی‌شان از همین راه تأمین می‌شود، این افراد معمولاً خانواده دارند و در محله ساکن هستند. گروهی دیگر که (اکثراً) مجردند، معمولاً ساکن این محل نیستند و صرفاً برای قمار می‌آیند و در خانه‌های مجردی، خوابگاه‌های شهرداری و قمارخانه‌ها می‌خوابند. از لحاظ سنی اکثر آن‌ها، افراد ۳۵ سال به بالا

هستند و تعداد قابل توجهی هم افراد مسن ۵۰ سال به بالا در میان آن‌ها وجود دارد. در میان قماربازان محله هرندي، افراد جوان کمتر از ديگر رده‌های سنی مشاهده می‌شود. قمار باز روزانه فشارهای جسمی و روانی زیادی را تجربه می‌کند، وضع ظاهری اکثر آن‌ها (قماربازان سر چهارراه‌ها و خارج از منزل) ژولیده و به‌هم‌ریخته است و بهداشت ظاهری برایشان چندان مفهومی ندارد؛ لباس‌های کثیف به تن، موهای نامرتب و چهره‌ای پریشان‌خاطر، مضطرب و عصبانی که توسط دیگران به راحتی تشخیص داده می‌شود. یکی از قماربازها درباره شیوه زندگی خود می‌گوید:

«ما هرروز استرس این رو داریم که می‌بریم یا می‌بازیم، کل زندگیمون شده همین کار. خیلی از قماربازا وقتی می‌بازن افسرده می‌شن، حتی از بس نهار و شامشون رو سر موقع نمی‌خورن همه پوست و استخون شدن. قمارباز وقتی می‌بازه غذا خوردن براش خیلی مفهومی نداره. با اون ده هزار تومنی که داره حاضره بره قمار کنه ولی غذا نخوره. دو ماه یه بار لباساش رو عوض می‌کنه و حموم رفتن براش مهم نیست».

هرچند که قمار در محله هرندي در زمان‌های دور و نزدیک شکل‌های مختلفی داشته است، از جمله تخته نرد، فوزک پای گوسفند، شرط‌بندی بر سر پلاک زوج و فرد ماشین‌ها و... ولی هم‌اکنون آن شکل از قمار که در محله مرسوم است، قمار با ابزار "تاس" است که در اینجا آن را توضیح می‌دهیم. در این شکل از قمار، بازی به صورت ۳ نفره است. علاوه بر دو نفری که دو طرف بازی هستند، یک نفر به عنوان "تلکه‌گیر" یا "کاسه کوزه" عضو این بازی است که هر شخصی برنده بازی شود بایستی بابت هر ده هزار تومان مبلغ ۵۰۰ تومان را به تلکه‌گیر بدهد. و در پایان قمار، شخص تلکه‌گیر از تمامی مبلغ جمع‌شده نیمی را برای خود برمی‌دارد و نیمی دیگر را بین دو طرف بازی تقسیم می‌کند. تلکه‌گیرها معمولاً پولی ندارند که بخواهند با آن قمار کنند و به همین دلیل این کار را می‌کنند که در بین قماربازها بدان "قمار بدون باخت" می‌گویند. دو عدد تاسی که بازی قمار با آن‌ها صورت می‌گیرد متعلق به شخص کاسه کوزه است. با توجه به بدون باخت بودن قمار تلکه‌گیرها، این کنش فقط به قماربازهایی داده می‌شود که قبلاً تمام داروندارشان را در قمار از دست داده‌اند و در واقع برحسب اعتمادی که در طول زمان کسب کرده‌اند، می‌توانند تلکه‌گیر یا کاسه کوزه شوند.

"جیزگر" دیگر اصطلاح رایج در بین قماربازان است. این شخص خودش قمار نمی‌کند ولی به افرادی که قمار می‌کنند پول می‌دهد (معمولاً به افرادی که پول ندارند و به آن‌ها این اعتماد را

دارد که پولش را پس می‌دهند). اگر این شخص برنده بازی شود، همان لحظه مبلغ قرض را به علاوه مبلغی اضافی به جیزگر پس می‌دهد، ولی اگر شخص ببازد باید راس ساعت مقرر آن مبلغ را به وی برگرداند.

دیگر اصطلاح رایج، "مفت‌بر" یا "قمار بدون باخت" است. این افراد تاس‌ها را به گونه‌ای تراش داده‌اند و یا در داخل آن سرب ریخته‌اند (این گروه به شکل ماهرانه‌ای شماره یک تاس را سوراخ کرده و در داخل آن سرب می‌ریزند که کسی متوجه نخواهد شد) که همیشه تاس‌ها به صورت خال بالا (منظور از خال، اعداد تاس است) می‌آید و فقط خودشان شیوه پرتاب کردن تاس‌ها به شکل مورد انتظار را می‌دانند. در واقع مهارت انجام کار را به گونه‌ای می‌دانند که به هر شکلی بخواهند تاس‌ها را هدایت می‌کنند.

مکان‌های قماربازی در محله هرنندی به دو صورت است: یکی سر چهارراه‌ها و داخل کوچه‌های محله و دیگری در داخل خانه‌های سازمان‌یافته قمار. مبالغی که در مکان‌های قماربازی ردوبدل می‌شود با هم تفاوت‌های اساسی دارد. در واقع سر چهارراه‌ها و داخل کوچه‌های محله هرنندی بر سر مبالغ اندک قمار انجام می‌شود (که این مبلغ می‌تواند حداقل ده هزار تومان تا دویست هزار تومان در هر نوبت باشد) ولی در خانه‌های قمار که به گونه‌ای سازمان‌یافته اداره می‌شوند بر سر مبالغ بالا قمار می‌شود که به گفته خود قماربازها شبانه‌روز صدها میلیون تومان در این خانه‌های قمار بین قماربازان ردوبدل می‌شود. قمار معمولاً به صورت دسته‌جمعی - گاهی تا ۷۰ نفر - انجام می‌شود. قمار به شکل‌های مختلفی صورت می‌پذیرد که سه شکل رایج و مرسوم آن به شرح زیر است:

قمار بیبود: در این شکل قمار هرکسی که تاس‌ها را جفت ۳، ۵ و یا ۶ بیاورد برنده بازی است.

قمار خال بالا: در این شکل از قمار هرکدام از دو طرف که هنگام پرتاب تاس، خالشان (عدد تاس) بالا باشد نیز برنده بازی هستند.

قمار دو: به این صورت که برخی از قماربازها پولشان را حین بازی می‌بازند یا اینکه کلاً پولی ندارند و نسیه بازی می‌کنند و قرار می‌گذارند آن را پس بدهند که قماربازها این شکل از قمار را خیلی بد می‌دانند.

قمارباز رفتار دوگانه‌ای دارد. اگر در بازی قمار ببرد، خوشحال است و به میمنت این برد به کسانی که در اطرافش هستند به قول خودشان "شبابش" می‌دهد و اگر ببازد افسرده و در اغلب مواقع عصبانی و پرخاشگر می‌شود و احتمال بروز رفتارهای انحرافی دیگر به خصوص "اعتیاد" در وی افزایش می‌یابد.

– تیپولوژی قماربازان

به طور کلی براساس مشاهدات محقق و مصاحبه‌های انجام‌شده با افراد قمارباز، می‌توان قماربازان را در محله‌هرندی به چهار تیپ دسته‌بندی کرد:

● قمارباز محلی (ساکن در محل)

دسته اول توصیف مردی است که هر روز با طلوع آفتاب به اجبار به امید به‌دست آوردن پولی هنگفت بر سر چهارراه‌ها، داخل کوچه‌ها و خانه‌های قمار می‌آید. این شخص معمولاً آمده است تا پول‌هایی را که قبلاً باخته مجدداً به‌دست آورد یا اینکه برای به‌دست آوردن پولی هنگفت در مدتی کم به مکان‌های قمار آمده است. این گروه از افراد کسانی هستند که در محله‌هرندی و مجاور آن سکونت دارند. معمولاً شغل ندارند و کار اصلی‌شان قماربازی است. یکی از قماربازها در این شکل از قماربازها اظهار می‌دارد که:

«از بیست سالگی تا حالا قمار کردم، الانم چهل و هفت سالمه، یعنی هفده ساله دارم قمار می‌کنم. تمام زندگیم رو توی این کار باختم. تا بیست سالگی توی یه قهوه‌خونه نزدیک میدون شوش کار می‌کردم، درامدم بد نبود، تا اینکه یه روز اومدم سر همین چهارراه لعنتی و قمار کردم. یه بار پول زیادی رو بردم خیلی خوشحال شدم. چون پولی که برده بودم حقوق یه ماهم بود. دوباره فرداش سرکار نرفتم و اومدم سر همین چهارراه. تمام پولی که برده بودم با پولی که تا حالا کار کرده بودم رو باختم. افسرده و ناراحت برگشتم خونه. چند بار از دخل مغازه بابام پول برداشتم و میومدم قمار و هرروز می‌باختم. الانم که می‌بینی وضعم چطوره، هیچی ندارم. تمام زندگیم رو باختم».

● قمارباز گذری یا تفننی

دسته دوم کسانی هستند که به‌صورت گذری به انجام این کار مبادرت می‌کنند. این افراد معمولاً شغل دارند و صرفاً اوایل صبح که روانه کار می‌شوند و یا عصرها که از سرکار برمی‌گردند به انجام این کار می‌پردازند. یکی از قماربازها در این رابطه می‌گوید:

«توی میدون شوش مغازه خواربارفروشی دارم. ولی هروقت که ازاین محل رد می‌شم یا از سرکار برمی‌گردم، اگه ببینم چند نفر دارن قمار می‌کنن منم میام دنبال قمار. عصرها هم که ساعتی ۴ ازسر کار برمی‌گردم میام یه سر قمار می‌کنم. خیلی وقتام می‌بازم ولی همیشه این امید رو دارم که پولایی که قبلاً باختم رو دوباره پس بگیرم و سر همین کارم هرروز دعوای زیادی با خونواده دارم».

یکی دیگر از آن‌ها می‌گوید:

«امروز ساعت ۸ صبح داشتم با وانت می‌رفتم میدون شوش که سر همین چهارراه دروازه غار چند تا قمارباز رو دیدم که داشتن قمار می‌کردن، منم وسوسه شدم و رفتم کنارشون شروع کردم به قمار. حدوداً ۷۰۰ هزار تومنم رو باختم، که این مبلغ کل پولی بود که باید می‌رفتم میدون میوه و تره بار و برای مغازم خرید می‌کردم. الانم که می‌بینی دارم مواد مصرف می‌کنم سر اینه که همه پولام رو باختم و از شدت شرمندگی زن و بچه نمی‌خوام برم خونه. قمار لعنتی همه چیز آدم رو ازش می‌گیره».

برخی دیگر از قماربازان مرتبط با این طیف کسانی هستند که به هر دلیلی به صورت گزری و تفننی از مکان‌های قمار واقع در محله هرنندی (معمولاً سر چهارراه و داخل کوچه‌ها) عبور کرده و متوجه تجمع تعدادی از قماربازان شده و پس از مشاهده بازی آن‌ها، حس کنجکاوی و هیجان‌خواهی نهفته در قمار آن‌ها را به انجام این کار سوق داده است. یکی از آن‌ها می‌گوید:

«همین یه ساعت پیش برای خرید وسایل ماشین رفتم محله اوراقچی‌ها، داخل میدون شوش. از مسیر برگشتم که اومدم قماربازها رو دیدم که سرچهار راه جمع شدن. منم اومدم قمار کردم. تا حالا قمار نکرده بودم ولی وقتی دیدم چقد پول در زمان کمی ردوبدل می‌شه خیلی خوشم اومد که منم شانسم رو امتحان کنم. الانم که پولمو باختم برمی‌گردم منزل و دیگه سراغ قمار نمیام».

● قمارباز بی‌خانمان

دسته سوم افراد بی‌خانمانی هستند که روزها به هر کاری دست می‌زنند که پولی به‌دست بیاورند تا با آن قمار کنند. این افراد به دلیل پول اندکی که دارند در تمامی موارد سر چهارراه‌ها و داخل کوچه‌ها را به عنوان مکان قمار خود انتخاب می‌کنند. یکی از افراد بی‌خانمان که سال‌ها مشغول قماربازی است در این رابطه می‌گوید:

«کار هرروزم اینه که میرم دوره‌گردی، خرت و پرت جمع می‌کنم و می‌رم میدون شوش مفت می‌فروشم و اون پول رو که نهایتش بیست تومن بشه رو میارم سر همین چهارراه باهاش قمار می‌کنم و همیشه می‌بازم. این بیست تومن واسه من پولی نیست، اینقدر قمار می‌کنم که یه روز پول زیادی رو ببرم. شب‌ها رو هم می‌رم گرم خونه شهرداری می‌خوابم».

قمارباز (بخصوص قمارباز بی‌خانمان) معمولاً از وضعیت عمومی جامعه ناراضی است. چون که این سیستم را مقصر بیکاری و روی آوردن خود به قمار می‌داند. میزان احساس بی‌سازمانی اجتماعی و احساس آنومی در او زیاد است. رضایت او از زندگی بسیار پایین است و فشارهای زیادی را تجربه می‌کند. یکی از آنها در این باره می‌گوید:

«اگه من و امثال من که الان زندگیمون رو برای قمار باختیم کاری می‌داشتیم وارد بازی قمار نمی‌شدیم. حتی اگه الانم کاری برام جور بشه دیگه سراغ قمار نمیام. الان ماها هیچ امیدی به زندگی نداریم، تمام پول و زندگیمون رو باختیم، الانم که پولی ندارم و هر روز میام سر این چهار راه و منتظر می‌شینم یکی بره و ازش مبلغی قرض بگیرم و دوباره ببایم قمار کنم. حتی نمی‌تونیم رفتارمون رو تغییر بدیم و دیگه سراغش نریم. الانم نه خانواده‌ای دارم و نه خونه و زندگی برام مونده. البته اگرم برم دنبال کار کسی به ماها کار نمی‌ده، کسی که قمار می‌کنه قیافش، رفتارش و تمام خصوصیاتش مثل یه معتاد می‌شه و هیچ کسم قبولش نداره و بهش کار نمی‌ده. هر روزم باید استرس این رو داشته باشیم که ببینیم می‌بریم یا نه. روزها رو بیرونیم و یه جوری باید بگذرونیم، شب‌ها رو هم که یا می‌ریم گرم خونه‌های شهرداری و یا داخل پارک‌ها و کوچه پس‌کوچه‌ها جایی گیر می‌اریم می‌خوابیم».

● قمارباز حرفه ای (ساکن در منزل)

این شکل از قمار معمولاً در داخل خانه‌های قمار انجام می‌شود. این خانه‌ها در سطح محل و اطراف آن وجود دارد. به این ترتیب کسانی هستند که ساختمانی را در محل اجاره می‌کنند و مکانی امن و به‌دور از مسائل و مشکلات سر چهارراه‌ها ترتیب می‌دهند. تفاوت قمار در اینجا با قمارهای که سر چهارراه‌ها انجام می‌شود این است که اینجا صرفاً افراد با اسم‌ورسم و معتبر (به گفته خود قماربازها "قماربازان سرحساب") اجازه ورود به ساختمان را دارند و بر سر مبالغ بالا قمار انجام می‌شود. وضعیت ظاهری این افراد نسبت به قماربازان سرچهارراه بسیار مرتب

بوده و لباس‌های شیک برتن دارند. در این محل‌ها، فحاشی‌های سر چهارراه‌ها به ندرت صورت می‌پذیرد و احترام به طرف مقابل و دیگر تماشاچی‌های حاضر وجود دارد.

- قماربازی؛ بستری برای انواع آسیب‌های اجتماعی

قماربازی به عنوان یکی از آسیب‌های اجتماعی، سیستم زندگی قماربازان را از ابعاد گوناگون تحت تأثیر قرار می‌دهد و زمینه‌هایی را برای ورود این افراد به دامنه دیگر آسیب‌های اجتماعی فراهم می‌کند و مشکلاتی را در زندگی آن‌ها به وجود می‌آورد. در ارتباط با این بخش از موضوع باید گفت که بحث علت و معلول مطرح است. یعنی اینکه از یک سو مسئله قمار می‌تواند علتی برای روی آوردن به دیگر آسیب‌های اجتماعی شود و از سویی دیگر می‌تواند معلول و مخلوقی از سوی دیگر آسیب‌های اجتماعی باشد. در ادامه با استناد به تحلیل مصاحبه‌ها به بررسی دیگر آسیب‌های اجتماعی مرتبط با قماربازی پرداخته می‌شود.

● اعتیاد و مصرف مواد مخدر و محرک

یکی از آسیب‌های اجتماعی که از فرایند تحلیل مصاحبه‌ها در تحقیق به دست آمد، اعتیاد به مواد مخدر است. در واقع اعتیاد یکی از آسیب‌های بارز و مشخص بسیاری از قماربازها است. رابطه میان اعتیاد و قماربازی پیچیده است؛ زیرا اولاً قماربازهایی هستند که مصرف‌کننده مواد نیستند، دوماً در موارد زیادی تعدادی از قماربازان پس از ورود به قماربازی به مصرف مواد روی آورده‌اند و معتاد شده‌اند و سوماً ماده مصرفی برخی از قماربازها پس از روی آوردن به قماربازی از مواد سنتی به مواد صنعتی محرک با آسیب‌زایی بسیار بیشتر تغییر یافته و حتی شدت مصرفشان نیز افزایش یافته است. در این خصوص و در رابطه پیوند اعتیاد، فروش مواد مخدر و قمار یکی از قماربازها معتقد است که:

«وقتی قماربازها سر چهارراه‌ها یا داخل خونه‌های قمار جمع می‌شن، دربیشون فروشنده‌های مواد هست. قمارباز وقتی می‌بازه افسرده و ناراحت می‌شه، پرخاشگره و به زمین و زمان فحش می‌ده. خود من حدود ۴ سال پیش واسه قمار اومدم سر همین چهارراه. وقتی پول و زندگیم رو باختم خیلی افسرده و ناراحت بودم. یکی از فروشنده‌های مواد یه چیزی رو بهم داد و می‌گفت که بیا مصرف کن حالت خوب می‌شه. منم چون حالم خیلی بد بود ازش گرفتم و مصرف کردم. چند بار اول رو ازم پول نمی‌-

گرفت ولی وقتی که چند بار مصرف کردم دیگه وابسته مواد شدم و مجبور بودم که پول بدم و مواد بگیرم. الانم که می‌بینی هم معتادم و هم قمار می‌کنم».

یکی دیگر از قماربازها که داخل خانه‌های قمار، به بازی قمار مشغول است در این رابطه می‌گوید:

«در داخل خونه‌های قمار همه انواع مواد هستش، مثل هروئین و شیشه. داخل این خونه‌ها وقتی قمارباز پولش رو ببازه یا ببره بعد از بازی قمار میاد مواد مصرف می‌کنه. البته همشون اینکارو نمی‌کنن ولی هرکدوم که بخوان به راحتی می‌تونن مصرف کنن. خیلی از اونایی که قمار می‌کنن معمولاً معتاد می‌شن. مثل من و امثال من خیلی زیاد».

● خرید و فروش مواد

خرید و فروش مواد از دیگر مقولات تحقیق است که از فرایند تحلیل مصاحبه‌ها به دست آمد. در این باره باید گفت که از یک سو تعداد بسیاری از قماربازان پس از باختن پول خود در قمار، برای به دست آوردن پول مجدد مجبور به خرید و فروش مواد برای دیگران هستند و از سوی دیگر در مکان‌هایی که قماربازی در آن‌ها انجام می‌شود افرادی هستند که به خرید و فروش مواد می‌پردازند و زمینه را برای آسیب‌پذیری هرچه بیشتر قماربازها فراهم می‌کنند. یکی از آن‌ها در این مورد می‌گوید:

«قمارباز وقتی پولش رو ببازه به هر کاری دست می‌زنه و هر پیشنهادی که پول توش باشه رو قبول می‌کنه. بعضیاشون وقتی ببازن واسه به دست آوردن پول، هر روز میرن واسه این و اون مواد فروشی می‌کنن بعدشم پولی میارن که باهاش قمار کنن. خیلیا اینجوری بدبخت شدن و بارها رفتن زندان».

● سرقت

سرقت از دیگر آسیب‌های شایع مرتبط با موضوع قماربازی است. در این باره باید گفت که تعداد قابل توجهی از قماربازان (به خصوص قماربازان بی‌خانمان) پس از باختن، به سرقت روی می‌آورند. درباره شکل سرقت تفاوت‌هایی وجود دارد. اولاً قماربازهایی که خانواده دارند پس از اینکه پول خود را می‌بازند، برای قمار مجدد به ناچار وسایل زندگی خود را به فروش می‌گذارند و تعداد قابل توجهی از آن‌ها در نتیجه همین روال، هم‌اکنون بی‌خانمان شده‌اند، دوماً کسانی دیگر هستند که برای به دست آوردن پول، به اموال دیگران دست‌برد می‌زنند. البته باید گفت که مسئله سرقت، صرفاً مختص قماربازهای بی‌خانمان نیست، بلکه در میان تمامی قماربازان کسانی

هستند که کار و پیشه‌شان صرفاً سرقت است و از این راه زندگی خود را می‌گذرانند و بخشی از پول خود را به قمار اختصاص می‌دهند. یکی از قماربازها در این رابطه می‌گوید:

«خیلی از اونایی که در این محل قمار می‌کنن کارشون دزدیه، صبح تا شب می‌رن دزدی بعدش میان سر همین چهار راه قمار می‌کنن. اگر توی قمار ببازن به هر کاری دست می‌زنن که دوباره پولی به دست بیارن و بیان باهاش قمار کنن. خیلی از این قماربازها کاری جز دزدی ندارن. در واقع شغل روزمره‌شون دزدیه و کاری جز دزدی ندارن. از یه طرف دزدی می‌کنن که بیان قمار کنن، از طرف دیگم هروقت ببازن مستقیم میرن سراغ دزدی».

● خشونت، فحاشی و دعوای خیابانی

موضوعی که باید مدنظر قرار گیرد این است که تعدادی از مردان و به نسبت، شمار کمتری از زنان قمارباز و مصرف‌کننده محله، ماده محرک شیشه را به عنوان ماده مصرفی خود انتخاب می‌کنند. به دلیل تأثیرات سوئی که این ماده بر روی عملکرد مغز انسان دارد، قدرت انتخاب و تصمیم‌گیری عاقلانه را از بین می‌برد و زمینه بروز رفتارهای پرخطر و بی‌محابا را افزایش می‌دهد. بسیاری از قماربازها قبل و یا بعد از قمار مواد محرک مصرف می‌کنند و پس از باخت در بازی، دعوای فحاشی‌های زیادی اتفاق می‌افتد. در واقع، علاوه بر تأثیرات ماده محرک شیشه در رفتار قماربازها، به دلیل باخت‌های پی‌درپی و فشارهای جسمی و روانی حاصل از آن، چاقوکشی به‌خصوص در میان قماربازان نوجوان و جوان بسیار وجود دارد. در مکان‌های قماربازی، روزانه درگیری‌های زیادی بین طرفین قمار اتفاق می‌افتد؛ خودداری از دادن پول باخت‌شده به طرف برنده بازی و در نتیجه فحاشی‌های فراوان، در مواردی همراه با خشونت و دعوا، امری آشنا است. یکی از قماربازها در این باره می‌گوید:

«خیلی از قماربازهایی که داخل این محل هستند شیشه مصرف می‌کنن، هر روز سر این چهارراه دعوا می‌شه، قماربازها خیلی به هم فحش می‌دن، بعضیا وقتی که می‌برن طرف مقابل پولشون رو نمی‌ده و بینشون دعوا می‌شه و کار به کتک‌کاری و چاقوکشی کشیده می‌شه».

● اختلافات خانوادگی و جدایی از همسر

درگیر شدن با مسئله قماربازی، موجب زمینه‌های لازم برای کشمکش‌های خانوادگی و در موارد قابل توجهی جدایی از همسر است. قمار، شکل عادی زندگی فرد و خانواده‌اش را به یک‌باره

تغییر می‌دهد. قمار، برای شغل قمارباز، وضعیت مالی وی، میزان و نوع ارتباط وی با خانواده، زمان بازگشت او به منزل و دیگر جنبه‌های زندگی خانوادگی‌اش مشکلاتی به وجود می‌آورد. این مشکلات زمانی که با مصرف مواد همراه باشد به شکل فزاینده‌ای بین خانواده و فرد قمارباز تعارض ایجاد می‌کند. تأمین هزینه‌های قماربازی (به اشکال مختلف) باعث جدال این افراد با اعضای خانواده خود و بعضاً بروز خشونت می‌شود. در واقع این افراد پس از باختن در قمار، برای به دست آوردن پول قمار مجدد دست به هر کاری می‌زنند. در موارد زیادی فرد قمارباز دست به فروش وسایل منزل می‌زند و موجب آزار و اذیت‌های زیادی برای خانواده‌اش می‌شود و این موضوع فرد را تا جدایی از همسر (به شکل طلاق رسمی و یا صرفاً ترک منزل) می‌کشاند. یکی از قماربازها در این باره می‌گوید:

«هر وقت که می‌رم خونه با همسرم و بچه‌هام دعوا دارم. قمارباز وقتی بازه، که البته همیشه می‌بازه، به همه فحش می‌ده، پرخاشگر و عصبانیه و با خانواده‌اش سر دعوا داره. پولی رو که بعد کار باید برای خونواده‌اش می‌آورد رو رفته باهاش قمار کرده و اون رو باخته، واس همینم خونواده بهش گیر می‌دن. خیلیاشون بعد از اینکه پولشون رو می‌بازن چند روز خونه نمی‌رن. قمارباز وقتی پول نداشته باشه حتی شیر بچه‌اش رو میاره می‌فروشه که با پولش قمار کنه. خیلیی از دوستانم رو می‌شناسم که سر همین قمار تمام زندگیشون رو ازدست دادن و حتی زنشونم طلاق دادن».

یکی دیگر از قماربازها درباره تأثیر قماربازی در زندگی شخصی‌اش می‌گوید:

«قمارباز وقتی می‌بازه وسایل خونشتم میاره می‌فروشه، ماشینم رو فروختم، خونم رو فروختم، زنم و بچه‌هام رو از دست دادم، الانم که می‌بینی وضعم چطوره، شدم یه معتاد کارتن خواب که روز و شبم معلوم نیست».

● اختلال در وضعیت مالی فرد و خانواده (در مواردی از دست دادن کار)

قماربازی به اشکال مختلف در وضعیت کار و اقتصادی افراد قمارباز مشکلاتی را به وجود می‌آورد. در واقع قمار از نظر اقتصادی بزرگ‌ترین ضربه را بر پیکر فرد و خانواده وارد می‌سازد، زیرا بسیار اتفاق افتاده و می‌افتد که مرد ثروتمندی یا فردی معمولی پس از زحمت‌کشیدن و کارکردن و فعالیت، سرمایه‌ای به دست می‌آورد ولی در یک بازی قمار یا در چند بازی متوالی،

بخشی و یا تمام این سرمایه را می‌بازد و دست‌خالی به منزل بازمی‌گردد. گفته‌ی زیر تاییدکننده‌ی این مطلب است:

«در بین همین قماربازها یکی از دوستانم راننده‌ی سرویس مدرسه بود. و ساعت دوازده که باید هر روز می‌رفت بچه‌ها رو برگردونه خوشنون، همین جا می‌ومد قمار می‌کرد. مدیر مدرسه که بهش زنگ می‌زد از دروغ می‌گفت ماشینم پنچر شده. هر روز به بهانه می‌آورد، که بعد از یه مدتی اخراجش کردن، الانم که بیکاره و هر روز میاد این محل دنبال قمار».

یکی دیگر از آن‌ها می‌گوید:

«هروقت از سرکار بر می‌گردم باید پیام سر همین چهارراه قمارکنم، قمار از اعتیاد بدتره و وادارت می‌کنه هرروز بیای، هرروز بخش زیادی از پولم رو همین جا می‌بازم. خیلی از کسانی که سر همین چهارراه جمع شدن تمام زندگیشونو باختن، تا تونستن وسایل زندگیشونو به خاطر قمار فروختن. قمارباز حاضره حتی شیر بچشو بخاطر قمار بفروشه».

● طردشدگی اجتماعی و بی‌خانمانی

طردشدن از سوی خانواده و اجتماع و نداشتن حمایت‌های اجتماعی موضوع دیگری است که توسط قماربازها (به‌خصوص قمارباز بی‌خانمان) بیان می‌شود. طردشدن از سوی خانواده و اجتماع به دلیل قماربازی و دیگر آسیب‌های مرتبط با آن (دزدی، اعتیاد، دروغ‌گویی و...) یکی از موارد شایع در میان قماربازان است. این افراد پس از درگیر شدن با قماربازی، معمولاً شغل (در اکثر موارد شغل کاذب) و منبع درآمد خود را از دست می‌دهند و صرفاً به یک فرد پردردسر در خانواده بدل می‌شوند. پس از مدتی، بخشی از آن‌ها از سوی خانواده طرد شده و یا خانواده را ترک کرده‌اند و هم اکنون بی‌خانمان محسوب می‌شوند. تأمین هزینه‌های قماربازی (به اشکال مختلف) باعث جدال این افراد با اعضای خانواده خود و بعضاً بروز خشونت می‌شود. در واقع این افراد پس از باختن در قمار، برای به‌دست آوردن پول قمار مجدداً دست به هر کاری می‌زنند. در موارد زیادی فرد قمارباز دست به فروش وسایل منزل می‌زند و موجب آزار و اذیت‌های زیادی برای خانواده‌اش می‌شود.

یکی از قماربازها در ارتباط با طردشدگی اجتماعی و اختلال در روابط اجتماعی معتقد

است:

«ما هیچ کسی رو نداریم که بهش تکیه کنیم یا اینکه نگرانمون باشه، مشکلاتمون رو نمی‌دونیم به کی بگیم، الان نه خانواده‌ای داریم و نه فامیلی. قماربازی همه چیز آدم رو ازش می‌گیره. در این محل کسی به ماها اعتماد نداره، چون می‌دونن قماربازیم. مارو دزد می‌دونن. آخه یه جورایی هم حق دارن چون قمارباز وقتی پولشو ببازه به هر کاری دست می‌زنه که دوباره برای قمار پولی رو به‌دست بیاره. از مردم محل دزدی می‌کنه. خود من سال‌ها قمار کردم و آنقدر از همسایه‌ها و فک و فامیل قرض کردم و بعدشم نتونستم پولشون رو پس بدم که الان همه بهم بی‌اعتمادن و همه من رو دروغگو می‌دونن، اگر چیزی رو از خونه‌های محل بدزدن مستقیم میان سراغ ما. کلا ارتباط خانوادگیمون قطع شده و با هم هیچ ارتباطی نداریم. قمارباز قیافش مشخصه، همین که شما مستقیم اومدید سراغ من و باهام مصاحبه کردید نشون می‌ده قیافمون شبیه آدمای عادی نیست، شبیه معتادا و کارتن خوابا هستیم. پیلس همیشه بهمون گیر می‌ده و ما رو کتک می‌زنن. این شده زندگی هر روز ما...».

هم چنین افراد قمارباز با مسائلی نظیر فقدان مشارکت اجتماعی (عدم ارتباط با خانواده، همسایگان، خویشاوندان و هم چنین عدم عضویت در گروه‌ها و انجمن‌های گوناگون)، فقدان حقوق اجتماعی (عدم رعایت حقوق آنها در مراجعه به نهادها و سازمان‌ها، عدم استفاده از خدمات عمومی دولت نظیر یارانه و بیمه) و عدم ادغام هنجاری (پای‌بندنبودن به هنجارهای تعریف‌شده اخلاقی و فرهنگی) به عنوان ابعاد اصلی طرد اجتماعی درگیر هستند. یکی از آنها در این باره می‌گوید:

«آدم وقتی وارد قمار می‌شه باید قید خانواده و بقیه فک و فامیل رو بزنه چون دیگه کسی بهش اعتماد نداره، حتی وقتی برای یه کار اداری می‌رم جایی سر و وضعمون رو می‌بینن یا کارمون رو دیر راه می‌ندازن یا همه مردم یه جوری بهمون نگاه می‌کنن و اینا باعث می‌شه دیگه داخل اون اداره نریم. خود من یارانه و بیمه ندارم ولی تا حالا اقدامی نکردم هرچند که خیلی به مقدار پولی که از یارانه می‌دم احتیاج دارم. (قمارباز بی‌خانمان سر چهارراه هرنودی)»

– دلایل قماربازی

● حس انتقام‌جویی

حس انتقام‌گرفتن از قماربازانی که قبلاً در بازی با وی برنده بوده‌اند یا به‌طور کلی به‌دست آوردن مجدد پول‌های ازدست‌رفته، به صورت محرکی برانگیزاننده برای قمارباز عمل می‌کند. در واقع امید هر روز او این است که تمامی پول‌های باختۀ خود را پس بگیرد و در این راه سخت و بی پایان، با وجود شکست‌های متعدد، دست از تلاش برنخواهد داشت. براساس گفته یکی از قماربازان:

«من تمام زندگیم رو در قمارباختم، یه روزی برای خودم کسی بوم و همه بهم احترام می‌داشتن ولی الان هیچی ندارم، به خلیا سر همین چهارراه پول دادم که دیگه پولم رو پس ندادن. آنقدر میام قمار می‌کنم که یه روز تمام پول‌هایی رو که باختم رو دوباره پس بگیرم».

● هیجان‌خواهی و لذت

بخش قابل توجهی از قماربازان محله هرندی، پس از مشاهده و یا شنیدن هیجان و لذت‌های ناشی از برد به قمار روی آورده‌اند. برای اکثر آن‌ها لذت ناشی از برد اول، عاملی مهم و اساسی برای تداوم قماربازی بوده است. هیجان ناشی از برد و لذت حاصل از به‌دست آوردن پول زیاد در زمان کم، به‌خصوص در مراحل ابتدایی شروع قمار، فرد را دیوانه‌وار به سمت قمار و انجام مجدد و چند بارۀ آن در طول روز سوق می‌دهد. هرچند که در مراحل بعدی بحث هیجان و لذت کمتر مصداق دارد و فرد قمارباز بیشتر برای "جبران" به قمار می‌پردازد. یکی از قماربازان در این رابطه می‌گوید:

«قمار مثل اعتیاده، از موادم بدتره، یه بارش عروسیه هزار بارش عزاست. اولین بردها خیلی شیرینه، اون برد هارو هیچ وقت فراموش نمی‌کنم و همیشه یادمه. وقتی یادم میاد که اون موقع چقدر خوشحال می‌شدم به خودم خندم میاد. قمارباز وقتی طعم برد رو بچشه دیگه افتاده تو دام قمار، هروقت بیره خوشحاله و هروقت ببازه عصبانی. قمارباز این تفکر رو داره که می‌تونه تمام پول‌هایی که بین قماربازا ردوبدل می‌شه رو بیره. بعدشم که می‌بازه فقط و فقط می‌خواد جبران کنه و هرچی رو که باخته دوباره به‌دست بیاره، ولی هیچ وقت تو این کار موفق نمیشه».

● تأثیر دوستان و همسالان

از دیگر عوامل مؤثر در روی آوردن افراد به قمار، تأثیر دوستان و همسالان است. با توجه به مصاحبه‌های انجام‌شده، این تأثیر بیشتر درباره‌ی گروه‌های نوجوان بیان شده است تا دیگر گروه‌ها. شخص، به‌خصوص یک نوجوان، اغلب رفتار خود را با الگوهای رفتاری دیگر دوستانش همانندسازی می‌کند و به شدت از آنان تأثیر می‌پذیرد. نوجوانی که از خانواده طرد می‌شود، برای جبران کمبودهای عاطفی و روانی خود و برای کسب حمایت و تایید، به دوستان هم‌سن و سال خود روی می‌آورد. وی به دنبال افرادی می‌گردد که مانند خودش هستند. از این رو احتمال دارد با تحریک و تشویق دوستان ناباب خود دست به اعمال ضداجتماعی و خلاف بزند. تعداد قابل توجهی از قماربازها اولین بار توسط دوستانشان به این مکان‌ها آورده شده‌اند و نوعی اجبار روانی آن‌ها را به ادامه‌ی قماربازی سوق داده است.

«حدوداً ۷ سال پیش یکی از دوستانم که خودش قبلاً اومده بود سر همین چهارراه من رو آورد. بهم می‌گفت که در عرض چند دقیقه پول زیادی رو برده، منم وسوسه شدم و اومدم به سمت بازی قمار. چند دفعه بردم و تا الان دارم هرروز می‌بازم».

یکی دیگر از آن‌ها می‌گوید:

«در بین دوستانم آدم سالم پیدا نمی‌شه، همه جور خلاف می‌کنن، از دزدی گرفته تا مواد و... همه با هم می‌اومدیم قمار می‌کردیم که الان می‌بینی گرفتار شدیم».

این دو اظهار نظر تأییدکننده‌ی تأثیر همیشینی با افراد کج‌رو در رفتن به سمت قمار است.

● سرخوردگی و ناکامی

گروهی دیگر از قماربازان شکست‌هایی را که در زندگی تجربه کرده‌اند دلیلی برای روی آوردن به قمار می‌دانند. در اینجا قماربازی برآیند جریانی در نظر گرفته شده است که در خلال آن افراد از دستیابی به هدف یا اهداف خویش بازمانده‌اند و احساس ناکامی در آن‌ها شکل گرفته است. ناکامی حاصل از چنین جریانی در نهایت سبب بروز حرکات و رفتارهای انحرافی و یا خلاف عرف در این افراد شده است. آنچه از تحلیل جزء به جزء مصاحبه‌ها استنباط می‌شود این است که بیکاری و نداشتن شغل مناسب عاملی مهم در روی آوردن به قمار است. طیف بسیاری از قماربازان در مشاغل غیر رسمی و سطح پایین فعالیت دارند: دوره‌گردی، کارگری ساده، دست-فروشی، و هم‌چنین سیگارفروشی در سر چهارراه‌ها از شغل‌های بسیاری از آن‌هاست. قمارباز نه

فقط از نظر اقتصادی، وضع مسکن، شغل و ... فقیر محسوب می‌شود، بلکه از نظر فرهنگی نیز در فقر به سر می‌برد. فرهنگ فقر در مناطق حاشیه‌نشین از طریق سازوکارهای ذیل بازتولید می‌شود. ویژگی‌هایی مانند اشتغال ناپایدار و بیکاری‌های طولانی، بعد خانوار (برخی از قماربازان متاهل) و درآمد کم، سبب شده است تا فقر به هم‌زاد بسیاری از قماربازان محله مبدل شود. در واقع، به دلیل بالابودن میزان انواع ناکامی‌ها و سرخوردگی‌های اجتماعی در بین قماربازها، استعداد گرایش آن‌ها به انواع انحرافات اجتماعی مانند قماربازی، اعتیاد، دزدی، وندالیسم و فحشا بالا است. یکی از آن‌ها در این باره می‌گوید:

«من توی کار آزاد بودم، درآمدم خیلی خوب بود، یه روزی تو کارم شکست خوردم و بخش زیادی از سرمایه رو از دست دادم. از سر بیکاری به همه جا سرزدم که یه روزی اومدم توی این محله و با اینجا آشنا شدم و کم کم با قماربازی آشنا شدم. وقتی به خودم اومدم همه چیزم رو از دست داده بودم».

و بر اساس نظر دیگری:

«اگر ماها شغل خوبی داشتیم سراغ قمار و قماربازی نمی‌اومدیم. خیلی از قماربازهایی که می‌بینی از سر بیکاری میان سراغ قمار. خود من توی زندگیم همیشه ناکام بودم و هیچ پیشرفتی نکردم. نه کار خوبی دارم، نه درآمد خوبی که از خانواده‌ام حمایت کنم و نه بچه‌ام پیشرفتی کردن. آدم تا پول نداشته باشه نمی‌تونه به هیچی برسه. بچه‌ام توی کار آزاد و درآمد بخور و نمیری دارن، اونا هم عاقبت من رو دارن و هیچ پیشرفتی نمی‌کنن».

● نظارت‌های اجتماعی و انتظامی محدود

گروهی قابل توجه از قماربازها نبود نظارت‌های مناسب اجتماعی و انتظامی و آسیب‌خیز بودن محل را عاملی اساسی در روی آوردن به قمار می‌دانند. در واقع می‌توان گفت که به دلیل وجود انواع مختلف آسیب‌های اجتماعی آشکار و پنهان و از بین رفتن قبح آسیب‌های اجتماعی در سطح محله هرندي نظارت‌های رسمی و غیررسمی در محله کارکرد خود را از دست داده است که وضعیت بی‌سازمان محله را نشان می‌دهد.

یکی از مأموران کلانتری معتقد است که:

«داخل این محل همه نوع آسیب هست. ما نمی‌دونیم چکار کنیم. داخل هر پارکی بیش از صد تا معتاد هست، سر چهارراه‌ها و داخل کوچه‌ها پر از قماربازه. امروز می

گیریمشون فردا دوباره برمی‌گردن به سر جای قبلیشون. ما نمی‌تونیم روزی صد تا قمارباز بگیریم ببریم بازداشتگاه. خیلیا ازشون زن و بچه دارن».

● بافت آسیب‌خیز و بی‌سازمان محله هرندي

بافت شهری فرسوده و غیربهداشتی از یکسو و ارزان بودن هزینه اسکان در محله هرندي از سوی دیگر، بسترساز حضور گروه‌های مختلف از جمله قماربازان در این محل شده است. این محله از قدیمی‌ترین و پر آسیب‌ترین محلات جنوب شهر تهران است. از مسائل اجتماعی شایع آن می‌توان به اعتیاد، خریدوفروش مواد، تراکم بالای جمعیت، فقر، مهاجرت، بیکاری، حاشیه‌نشینی، اسکان غیررسمی اشاره کرد که وجود این مسائل باعث رشد و تمرکز آسیب‌های اجتماعی در این منطقه شده است. در واقع، محله هرندي با بی‌سازمانی اجتماعی و عدم توفیق مقررات مواجه است و در این وضعیت مقرراتی وجود ندارد که تعیین کند چگونه باید رفتار کرد. حداقل بخشی از قماربازی و دیگر جرایمی که در این محله وجود دارد، مربوط به این واقعیت است که مهاجران تازه‌وارد به این محل نمی‌توانند بلافاصله خود را با محیط‌های جدید و نسبتاً ناآشنا هم‌ساز کنند. یکی از قماربازان در این رابطه می‌گوید:

«اینجا از همون قدیم محله خرابی بوده، همه جور آسیب توش بوده و هست. اینجا قماربازها به راحتی جمع می‌شن و قمار می‌کنن، نه مردم و نه پلیس باهاشون کاری ندارن، ولی جاهای دیگر تهران مثل ولیعصر کسی جرات نداره بیاد داخل خیابونا علنی قمار کنه. توی این محل هرج و مرج و بی‌نظمی خیلی وجود داره، انواع مختلف آدم‌ها هستن که هرکسی کاری می‌کنه. دزدی، موادفروشی، مصرف مواد و خیلی از مسائل دیگه. این محل صاحب نداره، کسی با کسی کار نداره و واسه همین که همین قماربازا به راحتی و بدون ترس میان قمار می‌کنن. پلیس میاد چند نفر رو می‌بره و می‌ره، همه رو پخش و پلا می‌کنه و یه ساعت بعد همه دوباره جمع می‌شن».

قماربازها از قومیت‌های مختلف کشور هستند که هرکدام به دلایلی در محله هرندي حضور دارند. تنوع پایگاه‌های قومی و زبانی قماربازان، فقر گسترده و تازه‌واردان ناآشنا، زمینه را برای بروز رفتارهای انحرافی محیا می‌کند.

بر اساس نظر یکی از افراد قمارباز:

«در بین این قماربازا همه جور آدم هستش، کرد و لر و بلوچ و فارس و... هرکدومشون از یه شهری اومدن، کسی به کسی اعتماد نداره، و مشکلات دیگری

واسش مهم نیست، اصلاً هم رو نمی‌شناسن که بخوان به هم کمک کنن یا از هم حمایت کنن. از همه جای تهران به‌خصوص جاهای حاشیه مثل ورامین، خزانه، شاپور، میدون شوش و ... میان اینجا قمار می‌کنن و می‌رن».

با مشاهده فقر فیزیکی و اجتماعی حاکم بر محله هرندی از جمله بافت کهنه و فرسوده، فضاهای بی‌دفاع شهری، ساختمان‌های نیمه‌کاره و یا در حال ریزش و رهاشده، ازبین‌رفتن قبح آسیب‌های اجتماعی و علنی‌بودن آن در سطح محله، عاملان قمار و دیگر جرایم این محل را مکان مناسبی برای پرداختن مطمئن و بدون ترس به اعمال انحرافی خود می‌دانند. یکی از قماربازها معتقد است که:

«آدم تا وارد این محله می‌شه می‌تونه به راحتی تشخیص بده که مواد پیدا می‌شه، زن بدکار پیدا می‌شه و می‌شه هرکاری انجام داد و کسی هم بهت گیر نده. خیلی از ساختماناش دارن خراب می‌شن، داخل خیلی از ساختمانای این محل بیشتر از ۸-۷ اتاقک هستش که آدمای داخلش معمولاً مجردی زندگی می‌کنن و به راحتی با قیمت خیلی ارزون پیدا می‌شه. هراتاقی هم بیشتر از ۴-۳ متر نیست. بعضی از قماربازا که سر همین چهاراه هرندی قمار می‌کنن داخل این خونه‌ها زندگی می‌کنن و هر کدوم از یه جایی اومدن».

جدول (۱) خلاصه یافته‌های تحقیق درباره قماربازی و آسیب‌های اجتماعی مرتبط

تیب‌بندی انواع قماربازان	دلایل قماربازی	مسائل و آسیب‌های مرتبط
۱- قمارباز محلی	۱- حس انتقام‌جویی	۱- اعتیاد و مصرف مواد مخدر و محرک
۲- قماربازگذری (تفنی)	۲- هیجان‌خواهی و لذت	۲- خریدوفروش مواد
۳- قمارباز بی‌خانمان	۳- تاثیر دوستان و همسالان	۳- سرقت
۴- قمارباز حرفه‌ای	۴- سرخوردگی و ناکامی	۴- خشونت، فحاشی و دعوای خیابانی
	۵- نظارت‌های اجتماعی و انتظامی محدود	۵- اختلافات خانوادگی و جدایی از همسر
	۶- بافت آسیب‌خیز و بی‌سازمان محله	۶- اختلال در وضعیت مالی فرد و خانواده

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

مسئله قمار و قماربازی علی‌رغم بحث‌ها و بررسی‌های مبسوطی که از منظر فقهی و دینی و تاحدودی حقوقی انجام شده، کمتر مورد توجه جامعه‌شناسان، آسیب‌شناسان و مددکاران اجتماعی قرار گرفته است. درواقع، جنبه اجتماعی مسئله به نوعی حلقه گمشده مطالعات مربوط به قمار است. در ایران، علی‌رغم مطالعات صرفاً نظری در این حوزه، پژوهش‌های کیفی که به عمق مسئله توجه داشته باشد و آسیب‌شناسی موضوع را به روش تعمقی مدنظر قرار بدهد، کمتر انجام شده است. این مقاله تلاشی پژوهشی بود برای بررسی آسیب‌شناسانه ابعاد اجتماعی این معضل پنهان شهری.

محله هرنندی از تاریخی‌ترین مناطق شهر تهران است که علی‌رغم این سابقه، انگار گذشته خود را به‌دست فراموشی سپرده است و جای این تاریخ طولانی را مسائل و آسیب‌های اجتماعی متعددی گرفته است. این وضعیت نشان می‌دهد که گویا تهران به شهری بی‌تاریخ بدل شده و مملو از سازه‌های بی‌هویت مدرن شده است. ریشه مسائلی که امروزه محله هرنندی یا دروازه غار سابق را فراگرفته است، می‌توان در وضعیت بی‌سازمان این محله جستجو کرد. از یک سو این محله به مأمنی برای مهاجران تازه وارد بدل شده که عمدتاً افراد آسیب‌دیده یا لااقل آسیب‌پذیراند. از سوی دیگر سرمایه‌های اجتماعی این محله در پایین‌ترین حد است که سبب می‌شود نظارت‌های رسمی و غیررسمی اثرگذاری خود را از دست بدهند. در این میان، با وجود آسیب‌های کاملاً آشکار، قماربازی از جمله آسیب‌های پنهان شهری در این محله است.

قمار و قماربازی، فاصله میان برد و باخت است. اگر فرد برنده باشد، خواهان برد بیشتر است و اگر بازنده باشد، خواهان جبران مافات. به دیگر عبارت، قمار فاصله بین هیجان‌خواهی و لذت از یک سو و شکست و افسردگی از سوی دیگر است. در این فاصله، اتفاقات ناهنجار و گاه ناگواری برای فرد رخ می‌دهد و چه بسا تمام هستی خود را فدای قماربازی کند.

نتایج پژوهش نشان داد که قمار با دیگر آسیب‌های اجتماعی از جمله خریدوفروش مواد، مصرف مواد، سرقت، خشونت و... دارای پیوند و ارتباط نزدیک است و می‌تواند فرد را تا سرحد بی‌خانمانی و فروپاشی خانواده پیش ببرد. همچنین یافته‌ها نشان داد که می‌توان قماربازان محله هرنندی را به چهار تیپ و سنخ قمارباز محلی (ساکن در محل)، قمارباز گذری یا تفننی، قمارباز بی‌خانمان و قمارباز حرفه‌ای (مراجع به خانه‌های قمار) تقسیم‌بندی کرد. در نهایت،

براساس دیگر نتایج، عوامل متعددی از جمله هیجان‌خواهی، همنشینی‌های افتراقی با افراد کج‌رو، عدم نظارت رسمی و غیررسمی، بافت آسیب‌زا و بی‌سازمان و... در گرایش افراد و استمرار فعالیت قماربازی آنها مؤثر است. حال، با توجه به نتایج تحقیق می‌توان پیشنهادی زیر را جهت کاهش آسیب‌های اجتماعی قماربازی ارائه داد:

- با توجه به اینکه بسیاری از قماربازان محله قماربازی را نوعی رفتار اعتیادگونه می‌دانند، می‌توان انجمن "معتادان گمنام" را در سطح محله هرندی و حتی در سراسر ایران که به گونه‌ای با قمار و دیگر رفتارهای اعتیادی مرتبط با آن (قمار با اینترنت و...) درگیر هستند، پایه‌ریزی نمود تا نسبت به قمار و آسیب‌های مرتبط با آن آگاهی بیشتری هم برای گروه هدف و هم برای دیگر افراد در معرض آسیب، داده شود.
- با توجه به یافته‌های تحقیق، اعتیاد به قمار زمینه‌های ازهم‌پاشیدن خانواده را فراهم می‌کند و تباهی اقتصاد خانواده را به دنبال دارد. بنابراین لازم است برای خانواده‌های افراد قمارباز، حمایت‌های اجتماعی طراحی شود و با این کار از زمینه‌های آسیب بیشتر در خانواده‌ها کاسته شود.
- تقویت نظارت‌های اجتماعی و انتظامی در سطح محل می‌بایست در دستور کار سازمان‌های مرتبط قرار بگیرد. در این راستا می‌بایست از ظرفیت‌های محلی به منظور افزایش سرمایه‌های اجتماعی بهره برد.
- طراحی برنامه‌های کلان در قالب سیاست‌گذاری، در راستای کاهش مهاجرت‌های بی‌رویه به محله دروازه غار.
- با توجه به رویکرد اجتماعی پژوهش، می‌بایست هم‌گام با پرداختن به فرد قمارباز، به ساختار اجتماعی و نهادهای اجتماعی محله هرندی توجه نمود، زیرا بخش عمده‌ای از آسیب‌ها و مسائل اجتماعی ریشه در ساختار اجتماعی-فرهنگی محله دارد.
- با توجه به کمبود پژوهش‌های موجود با رویکرد اجتماعی در حوزه قمار، لازم است پژوهش‌های جامع‌تری با رویکردهای ترکیبی انجام شود و ضمن کسب شناخت عمیق‌تر نسبت به زمینه‌های قمار و پیامدهای آن، راه‌حل‌های کارآمدی برای برخورد با موضوع طراحی شود.

منابع

- احمدی، حبیب و علی عربی. (۱۳۹۲). رابطه بین ساختار محله‌ای و ترس از جرم (مورد مطالعه: شهر کرج)، فصلنامه انتظام اجتماعی، دوره ۵ شماره ۱.
- بختیاری، تقی، حمید هاشمی و سید عباس سیدی. (۱۳۹۲). بررسی تاثیر حاشیه‌نشینی در جرایم اجتماعی (مطالعه موردی شهرستان مشهد)، فصلنامه انتظام اجتماعی، دوره ۵ شماره ۲.
- پروین، ستار، عبدالحسین کلانتری، محمد رحیم صفری و علیرضا مرادی. (۱۳۹۲). مهاجرت درون-شهری و امکان شکل‌گیری آسیب‌های اجتماعی (مطالعه موردی محله دروازه غار)، فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، معاونت اجتماعی، شماره ۳۵.
- پروین، ستار. (۱۳۹۱). مطالعه جامعه‌شناختی آسیب‌پذیری کارگران مهاجر فصلی در شهر تهران، پایان‌نامه دکتری دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
- حبیب‌الله، طاهری. (۱۳۷۵). حقوق مدنی، جلد چهارم، دفتر انتشارات اسلامی.
- رضایی‌راد، محمد. (۱۳۹۰). موجود فراپاشیده: کشکول ایده‌های نیمه خیالی درباره تهران، در مجله حرفه و هنرمند، دوره تجربه تهران.
- فکوهی، ناصر. (۱۳۸۷). انسان‌شناسی شهری، نشر نی.
- فونگ تیموتی و ریچارد روزنتال. (۲۰۱۰). رهایی از اعتیاد به قمار، برنامه مطالعات قمار یو. سی. ال. ای. و دفتر مشکل و آسیب‌شناسی قمار کالیفرنیا
- کی‌نیا، مهدی. (۱۳۸۸). مبانی جرم‌شناسی، انتشارات دانشگاه تهران.
- مایلز، استیون و مالکوم مایلز. (۱۳۹۲). شهرهای مصرفی، ترجمه مرتضی قلیچ و محمدحسن خطیبی بایگی، انتشارات تیسرا.
- مهندسان مشاور باوند. (۱۳۸۵). طرح تفصیلی منطقه ۱۲ شهر تهران: تجدید ساختار مرکز تاریخی، معاونت معماری و شهرسازی شهرداری تهران، سایت شهرداری tehran.ir.
- BonaElisardo, Maria D el C armen Lorenzo and Maria Jose F uentes (1996) pathological gambling and depression Psychological Reports: Volume 78, Issue , pp. 635-640.
- Bensimon, Moshe, Alon Baruch and NattiRonel (2013) The experience of gambling in an illegal casino: The gambling spin process. European Journal of Criminology 10 (1) 3-21.
- Blaszczynski Alex, LiaNower (2002) A pathways model of problem and pathological gambling. Addiction, 97, 487-499.
- Burfeind, W, James and Dawn Bartusch (2006) juvenile delinquency: an integrated approach, Janes and Bartlett publishers.
- Callan, Mitchell, John H. Ellard N. Will Shead and David C. Hodgins (2008) Gambling as a Search for Justice: Examining the Role of Personal Relative.
- Caves W. Roger et al (2005) Encyclopedia of the City. Published by Routledge.
- Cloward. R. A & L. Ohlin (1960) delinquency and opportunity, new yourk: the free press.

- Deprivation in Gambling Urges and Gambling Behavior. Society for Personality and Social Psychology Vol. 34 No. 11
- Grattet, Ryken (2009) the Urban Ecology of Bias Crime: A Study of Disorganized and Defended Neighborhoods. Social Problems, Vol. 56, Issue 1.
- Mark Griffiths and Ian Sutherland (1998) Short Communication Adolescent Gambling and Drug Use Journal of Community & Applied Social Psychology. 8, 423-427.
- Oei, Tian and Namrata Raylu (2010) Gambling Behaviours and Motivations: a Cross-Cultural Study of Chinese and Caucasians in Australia. International Journal of Social Psychiatry. Vol 56(1): 23-34.
- Reith G (2002) The Age of Chance: Gambling in Western Culture. London: Routledge
- Rhineberger, M Gayle (2003) social disorganization, disorder, social cohesion, informal control: a reformation and test of systemic social disorganization theory. Western Michigan University, doctoral dissertation.
- Shaffer Howard, Joni Vander Bilt, and Matthew. Hall (1999) Gambling, Drinking, Smoking and Other Health Risk Activities among Casino Employees. American journal of industrial 36: 365-378
- Vito Gennaro, Jeffrey, Maahs and Ronald M. Holmes (2007) Criminology Theory, Research, and Policy. Jones & Bartlett Learning
- Walker, T, Jeffery (1994) human ecology and social disorganization, from varieties of criminology: reading from a dynamic discipline, edited by G, Barak praeger publishers
- Wolcott, H. (2008). Writing up qualitative research (3rd ed.). London: Sage Publication.